

آثار معاد باوری در زندگی فردی و اجتماعی

پژوهشگر:

زهره مظاهری¹

چکیده

معاد باوری، از اصول ادیان توحیدی است که بعد از توحید، مهم‌ترین مسأله دینی است؛ زیرا مبدأ و معاد، مسیر زندگی انسان را تعیین و نگاه انسان به انسان و هستی را تغییر می‌دهد. امروزه اگر برخی را مشکلات روحی و روانی رنج می‌دهد، بدان جهت است که از دنیا و آخرت، تعریف صحیح و هدفمند ندارند. در این مقاله به بررسی آثار معاد باوری در زندگی در دو بخش فردی و اجتماعی پرداخته شده است که در بخش فردی به مسایل تعدیل و رهبری غرایز: تداوم یک زندگی سالم نیز در گرو بهره‌برداری متعادل از غرایز و دوری از هرگونه افراط و تفریط است. . پرورش فضائل اخلاقی: کسی که همیشه به یاد قیامت است همیشه اعمال و رفتار را تحت مراقبت قرار می‌دهد تا در هر صورت

¹ حوزه کریمه اهل بیت (سلام الله علیها)، شهرستان خوانسار، Zary39884@gmail.com

رضایت خداوند را کسب کند. پرداخته شده و در بخش اجتماعی به تامین عدالت اجتماعی: ایمان به مبدا و معاد و توجه و فرامین الهی باعث می‌شود که انسان به یاد وعده‌های خدا بیفتد و همین یادآوری قیامت خود بهترین ضامن برای رعایت عدالت در جامعه است. بالا بردن روحیه نظامی: یکی از آثار ارزنده عقیده و ایمان به روز واپسین این است که در بالا بردن روحیه نظامی و سلحشوری تاثیر به سزایی دارد. پرداخته شده و پژوهش حاضر به روش توصیفی و گردآوری کتابخانه ای تدوین شده است.

کلیدواژه: زندگی اجتماعی، زندگی فردی، معاد باوری

مقدمه

یکی از موضوعاتی که انسان را از طغیان و سرکشی باز می‌دارد یقین به این مسئله است که انسان بداند هر کاری که انجام می‌دهد ضبط و ثبت شده و برای آن عملش جزاء خواهد دید. قرآن علاوه بر آنکه معاد را از امور حتمی می‌داند و استدلال می‌کند که اگر معاد وجود نداشت خلقت عالم لغو و بیهوده می‌شد، اصل معاد را برای تربیت انسان‌ها ضروری می‌داند زیرا اگر معاد باوری نباشد تربیت انسان کامل نمی‌گردد. در عصر کنونی به میزانی که بر پیشرفت فناوری افزوده می‌شود و خطرات مادی زندگی افراد را تهدید می‌کند، ایمان و اعتقاد به معاد نقش عظیمی در پیشگیری از انحرافات بشر خواهد داشت و موجب نجات و در آخرت خواهد گردید. لذا باور به معاد یکی از مفاهیم اعتقادی مهم و تاثیرگذار است که آثار فردی و اجتماعی زیادی به دنبال دارد و عوامل مهم تربیتی انسانی است. نقش سازنده معاد در ابعاد گوناگون زندگی، سبب شده که ادیان الهی برای تربیت افراد و اصلاح جامعه تلاش زیادی برای پرورش ایمان به معاد در دل مردم به عمل آورند. اعتقاد به رستاخیز و معاد، یکی از نافذترین و موثرترین باورها در جهت دادن به رفتار آدمی و تربیت و اصلاح اوست، چنین عقیده‌ای نقش شایانی در پرورش روح انسان دارد و آثار تربیتی شگرفی در زندگی فردی و اجتماعی او به ارمغان می‌آورد. مقصود از آثار فردی، آن دسته از آثاری است که در زندگی خصوصی و شخصی هر فردی متجلی می‌شود. یاد معاد اثر سازنده در زندگی فرد دارد و حالت مراقبتی به او نسبت به حرکات و سکناتش می‌دهد. اعتقاد به معاد منشأ گرایش انسان و خصلت‌های نیک و فضایل اخلاقی است.

سختی، از خود گذشتگی، انفاق، راستگویی، مبارزه با ستمگران، حمایت از مستضعفان، صبر و پایداری در سختی ها از آثار فردی ایمان به معاد است. و اما آثار اجتماعی، آثاری است که لازمه ظهور آن گرد آمدن افراد به دور یک محور بوده و تا افراد نباشند آن آثار بروز نخواهند کرد. در در جامعه که از مجموعه افرادی که با یکدیگر در تعاملند تشکیل شده، اگر بر روابط افراد آن ایمان به مبدأ و معاد حاکم باشد، پیشرفت و سرافرازی و سربلندی، جامعه را در بر می‌گیرد و آثار سازنده‌ای در پی خواهد داشت. کسی که اعتقاد دارد به طرف هدف نهایی در حرکت است، غرایزی نظیر ریاست طلبی، خودخواهی، مال دوستی، شهوت و غضب طغیان نمی‌کند تا باعث سرکشی و تجاوز به حدود و حقوق دیگران شود، بلکه لحظات حساس زندگی خود را در راه ایثار و فداکاری و خدمات اجتماعی صرف می‌کند تا ضمن تامین نیازمندی‌های خود در راه حق و سعادت عمومی گام بردارد و حیات ابدی خود را تامین کند. درباره موضوع معاد کتاب‌های گرد آوری شده است مانند کتاب معاد شناسی به قلم محمد حسین حسینی تهرانی است که در 10 جلد منتشر شده است. این کتاب مجموعه‌ای کامل از اطلاعاتی است که در مورد زندگی پس از مرگ (معاد) از دیدگاه اسلام است و در کتاب زندگی جاوید یا حیات اخروی به قلم مرتضی مطهری می‌خوانیم که منبع و منشأ ایمان به زندگی جاوید و حیات اخروی، قبل از هر چیز دیگر، وحی الهی است که به وسیله پیامبران به بشر ابلاغ شده است. و هم چنین مقالاتی هم در باره این موضوع گردآوری شده مانند آثار اعتقاد به معاد در زندگی فردی که فقط به بحث فقط به بحث فردی پرداخته است. ولی مقاله پیشرو به بحث آثار معاد باوری در زندگی فردی و اجتماعی به صورت جزئی پرداخته شده است.

مفهوم شناسی

معاد در لغت و اصطلاح

معاد در لغت

لغت شناسان برای کلمه معاد معانی متعددی در نظر گرفتند از جمله:

۱) معاد از عود می‌باشد و عود به معنای رجوع و برگشتن است؛ راغب آن را بازگشتن بعد از انصراف می‌داند. آیات قرآن نیز موید آن است، زیرا حمل استعمال آن در قرآن نوعاً در بازگشت به شی اول است.¹

۲) معاد، مصدر میمی اسم زمان و مکان است.²

۳) معاد به معنی بازگشتن است همچنین زمانی که در آن باز می‌گردند و نیز برای مکانی است که به آنجا باز می‌گردند.³

به نظر می‌رسد آنچه که از معانی متعدد می‌توان اختیار کرد، این است که معاد در لغت برگرفته از «عود» و به معنای رجوع و بازگشت می‌باشد که خود مصدر میمی است و در معنای اسم زمان و مکان کاربرد دارد.

معاد در اصطلاح

معاد به معنای برگردیدن، بازگشتن، رد کردن، بازگردانیدن، بازگشتگاه آن جهان، رستاخیز و مقابل معاش.⁴ حکیم لاهیجی می‌نویسد: «بدان که لفظ معاد در لغت به معنای بازگشتن است و مراد از معاد در شرع، بازگشتن انسان است بعد از موت به حیات، به جهت یافتن جزای عملی که پیش از موت از او صادر شده است.»⁵ دانشمند معروف اهل سنت عبدالکریم سیالکوتی در حاشیه شرح المواقف قاضی عضد الدین ایجی، ذیل «المرصد الثانی فی المعاد» می‌نویسد: «معاد مصدر است نه اسم زمان و اسم مکان و حقیقت عود توجه شی است به جایگاه اصلیش و مراد از آن در اینجا بازگشت به وجود است

¹ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص 593

² قرشی، قاموس قرآن، ص 66

³ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص 199

⁴ حسینی شیرازی، القول السدید فی شرح التجرید، ص 384

⁵ لاهیجی، گوهر مراد، ص 595

بعد از فنا، یا رجوع اعضای بدن است به اجتماع بعد از پراکندگی، و به زندگی است بعد از مرگ، و بازگشت ارواح است به ابدان است بعد از جدایی.¹

نکته قابل توجه در سخن این دانشمند این است که او معاد را اسم زمان و مکان نمی‌داند و این برخلاف نظر لغت شناسی است که آن را مصدر میمی و اسم زمان و مکان می‌دانند و ما در بحث گذشته آن را مطرح کردیم.

و اما در اصطلاح فیلسوفان و متکلمان واژه معاد سلاحی وضع شده بر دو معناست:

۱) بازگشت تمام موجودات به خداوند که در اطلاق آیه‌های متعددی به آن اشاره شده است جمله علق آیه 8 و نجم آیه 42، مستند عقلی این بازگشت در پیشگاه اهل عرفان، سر تطابق قوس نزول و صعود می‌باشد و در نظر اهل کلام و فلسفه، از غایت من بودن فعل خدا نشأت می‌گیرد، بنا به این تفسیر همه موجودات دارای معادند.

۲) بازگشت انسان و بعضی موجودات در برهه ای خاص جهت حسابرسی که بعد از بنای جهان ماده و مقارن با نفخ صور دوم است که در سوره یس آیه 51 اشاره شده، لذا معاد به معنای اخیر از مراتب قیامت بوده و معنای آن اخص و شایع از اصطلاح اول می‌باشد.

الف) آثار فردی اعتقاد به معاد

۱. تعدیل و رهبری غرایز

انسان همواره به دنبال زندگی سالم و به دور از دغدغه بوده است. تداوم یک زندگی سالم نیز در گرو بهره‌برداری متعادل از غرایز و دوری از هرگونه افراط و تفریط در این زمینه است؛ اما انسان گاهی در بخش بخش‌هایی از دوران عمر خود دچار طغیان غرایز شده و گاهی دچار لغزش‌ها و آلودگی‌های اخلاقی می‌گردد خصوصاً در دوره جوانی که تمایلات جنسی در آغاز این دوره به اوج خود می‌رسد در این موقع اعتقاد به معاد باعث مهار این غریزه شده و سبب می‌شود که انسان کنترل غرض خود را به دست گیرد. کسی که اعتقاد به معاد و حیات پس از مرگ داشته باشد می‌داند که تمام اعمال او از ریز و درشت در کتاب اعمال او ثبت و ضبط شده و در قیامت محاسبه می‌شود، چنانکه قرآن می‌فرماید: وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ² و ما در روز قیامت برای سنجیدن عقاید و صفات و عمل‌های مکلفین سنجش‌ها و ترازو عادلانه می‌نهمیم سپس به هیچکس هیچگونه ستم نمی‌شود و اگر عمل به اندازه دانه‌ای از خردل باشد، آن را می‌آوریم و همین کافیست برای ما که حساب‌گیریم.» علامه طباطبایی در ذیل این آیه می‌گوید: «دانه و خردل در اینجا به عنوان مثال ذکر شده و مبالغه در دقت میزان را می‌رساند که حتی به کوچکی و ناچیزی خردل را هم رسیدگی می‌کنند.»³ بنابراین، وقتی انسان بداند که دانه خردلی از اعمال او هم مورد حسابرسی قرار می‌گیرد هر لحظه یاد مرگ خواهد افتاد و متوجه اعمال و خواسته‌های خود هست. آیت الله جوادی آملی در رابطه با فروکش کردن این غرایز می‌گوید: «یکی از آثار فردی اعتقاد معاد،

¹ ایجی، شرح المواقف، ص 289

² انبیا: 47

³ طباطبایی، تفسیر المیزان، ص 412

به قیامت باشد و پاداش و کیفر آن را باور داشته باشد هیچگاه کم فروشی نمی‌کند و عاملی برای ایجاد تورم نمی‌شود چرا که می‌داند روزی برای محاسبه اعمال مبعوث خواهد شد و آنچه در دنیا انجام داد در آن روز وبال او خواهد بود.¹

۴. ضمانت اجرای قوانین

انسان با زندگی اجتماعی می‌تواند به خواسته‌های خویش دست یابد و به ناچار برای ایجاد روابط اجتماعی صحیح، نیاز به قانون دارد و اگر چنین اضطراری نباشد روابط اجتماعی درستی بین انسان‌ها برقرار نخواهد شد و هر کس گروهی سعی می‌کند منافع جامعه را به خود اختصاص دهد. همچنین هر برنامه و قانونی وقتی کارآمد و پویاست که ضمانت اجرایی داشته باشد، معاد که تجلی گاه نعمت‌های مادی و معنوی است، انگیزه عمل به دستورات الهی را برای نوع انسانی فراهم می‌سازد پس معاد تکمیل کننده تشریح احکام الهی است. قرآن کریم می‌فرماید: «...وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ»²... هر کس کفر ورزد بدان چه باید ایمان آورد حقاً عملش تباه می‌شود و در آخرت از زیانکاران است.» برخی از مترجمان چون اشرفی و مصباح زاده و ... ایمان را با توجه به قبل آیه به اجرای قوانین و اصول و احکام معنا کرده‌اند. در تفسیر آسان آمده: «مفسرین درباره جمله (و من یکفر بالایمان) اقوالی دارند که آیا منظور از ایمان چیست؟ اگرچه خدا می‌داند ولی شاید بتوان گفت منظور از ایمانی که در این آیه فرموده است احکام و دستوراتی می‌باشد که در صدر همین آیه فرموده است بنابراین کسی که به احکام و دستورات الهی کافر شود اعمال او در قیامت باطل می‌شود و چنین شخصی در آخرت از زیانکاران خواهد بود و این به جهت آن است که به آخرت ایمان ندارد چون اگر مانع به آخرت داشته باشد هرگز ممکن نیست که احکام و قوانین حقه را رها کند چون او می‌داند که انکار حق باعث حبط عملش می‌شود به خاطر همین است که در آخر آیه تاکید می‌کند عمل چنین افرادی ضبط می‌شود.»³ قرآن مجید چون بر پایه اعتدال و میانه‌روی تشریع و قانونگذاری می‌کند نظام و قوانین اجتماعی این عالم را با قوانین آخر تطبیق نموده و در میان آنها هماهنگی به وجود آورده است، قرآن تکذیب آخرت و کیفر آنان را از مهمترین عواملی می‌داند که بشر را از مسئولیت آزاد می‌کند و سبب افراط او در انحراف و گناهکاری می‌شود بیان می‌دارد که ترس از کیفر انسان را از مخالفت با قوانین باز می‌دارد. پس در جامعه‌ای که مردمش اعتقاد به معاد داشته باشند همگان به حقوق هم احترام می‌گذارند و از ستم می‌پرهیزند و روح ایثار، احسان و دیگر فضیلت‌های اخلاقی زنده فضای الهی و معنوی بر آن حاکم می‌شود.⁴

۵. کمک به ضعفا

از مسائلی که در اسلام بسیار بر آن تاکید شده و در قیامت نیز بازخواست خواهد شد کمک به ضعیفان و محرومین است خداوند دوست دارد انسان‌ها نسبت به حال یکدیگر بی‌تفاوت نباشند و غمخوار و یاور یکدیگر باشند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا* إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ

¹ مقیمی، چپستی و آثار معاد باوری، ص 121

² مائده: 5

³ نجفی خمینی، تفسیر آسان، ص 104

⁴ مقیمی، چپستی و آثار معاد باوری، ص 123

لَوْجِهَ اللَّهِ لَا تُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا* إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا¹» و به دوستی خدا به فقیر و اسیر و طفل یتیم طعام می‌دهند فقط برای رضای خدا به شما طعام می‌دهیم و از شما هیچ پاداشی و سپاسی نمی‌طلبیم، اما از قهر پروردگار خود به روزی که از رنج و سختی آن رخسار خلق در هم و غمگین است می‌ترسیم.» آیه در بیان حال کسانی است که به ضعفا کمک می‌کنند و یک دلیل کار خود را ترس از روز جزا می‌دانند. علامه طباطبایی می‌گوید: «پس ترس و امیدشان همه از خداست، اگر از روز قیامت هم می‌ترسند بدان جهت است که روز پروردگارشان است، روزی که خدا به حساب بندگانشان می‌رسد و جزای عمل ایشان را می‌دهد.»² شیخ طبرسی معتقد است: «مقصود این است که احسان ما به شما به خاطر ترس از سختی روز قیامت است نه پاداش ما از شما پاداشی نمی‌خواهیم چون از کیفر خدا بیم داریم که در برابر صدقه دادن پاداش بخواهیم.»³ امیرالمومنین علی علیه السلام می‌فرماید: «کسی که یقین به جانشینی و پاداش قیامت داشته باشد در بخشش سخاوتمند خواهد بود.»⁴ این آیه و حدیث به خوبی نشان می‌دهد که ایمان به قیامت انسان را سخاوتمند و بخشایشگر می‌سازد، چرا که ایمان به قیامت سبب می‌شود انسان به یاد هول و هراس قیامت و سختی کیفر و عذاب دوزخ بیفتد در نتیجه درسی برایش باشد تا به ضعفا توجه پیدا کرده و با سخاوتمندی و بخشایشگری آنها را مورد لطف و رحمت خدا قرار دهد تا خودش هم مشمول رحمت الهی واقع گردد.⁵

نتیجه گیری

عقاید و اندیشه های بنیادی، پایه و اساس هر نظام ارزشی و هر ایدئولوژی منسجم را تشکیل می‌دهد و آگاهانه و یا نیمه آگاهانه در شکل گیری رفتار انسانها اثر می‌گذارد. از این رو، برای برقراری و تحکیم نظام ارزشی و رفتاری اسلام باید مبانی عقیدتی آن که از ریشه این درخت تنومند و پر برکت به شمار می‌رود در دلها پابرجا گردد تا همواره میوه های شیرین و گوارایش ببار آورد و سعادت و خوشبختی دو جهان را تامین کند لذا بشر تماماً درگیر تفکر است و هر کس به نحوی برای سود جویی خود در و دکانی باز کرده و انسان، این ذات پاک و خلیفه خدا بر روی زمین که در جستجوی راه حق و حقیقت است را به سمت افکار پست و شیطانی خود کشانده و از صراط مستقیم باز می‌دارد. خوشبختی ما انسانها که هر کدام به نحوی در جستجوی آن هستیم در گرو اعتقاد یا عدم اعتقاد به معاد است. اعتقاد به معاد، از اصول سه گانه دین مقدس اسلام و از ضروری ترین مسائل این دین پاک است. صدها آیه از آیات قرآن کریم و هزاران روایت از پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصوم (ع) بر وجود معاد و برانگیختن

¹ انسان: 8-10

² طباطبایی، تفسیر المیزان، ص 206

³ طبرسی، تفسیر الجوامع الجامع، ص 410

⁴ نهج البلاغه، کلمات قصار 138

⁵ مقیمی، چیستی و آثار معاد باوری، ص 129

همه انسان ها پس از مرگ در یک روز معین اشاره و تأکید می کنند؛ روزی که در آن خداوند، نیکوکاران را نعمت و لذتی ابدی می بخشد و بدکاران را به سزای کردار و رفتارشان، گرفتار عذابی ابدی می کند. معادباوری نیز به این معناست که انسان در اعماق وجود خود به حیات ابدی ایمان آورده و اعتقاد به معاد را محور زندگی خود قرار دهد. در این رابطه بیشتر انسان ها براساس فطرت خود، با زبان یا نوع برخورد با مردگان، به وجود این اصل اقرار می کنند، با این تفاوت که برخی به طور قلبی و برخی در عمل، به آن یقین پیدا نکرده اند. به عبارت دیگر، گرچه همه می دانند روزی مرگ به سراغ آنان می آید، ولی در عمل به گونه ای رفتار می کنند که گویی به مردن و برانگیخته شدن خود شک دارند و مرگ را باور ندارند. اسلام این نوع ایمان را نفی کرده و ایمان و اطمینان قلبی و به عبارت دیگر باور قلبی و ظهور عینی و عملی آن را در زندگی، مفهوم معادباوری معرفی می کند. اعتقاد به معاد و یادآوری آن موجب می شود تا آدمی در دنیا رفتاری خوب و پسندیده در پیش گیرد تا در قیامت در مشکلی قرار نگیرد که او را برای ابد دچار شقاوت و بدبختی می کند اعتقاد به توحید و معاد لازمه ی حیات بشری است و باعث هدفمند شدن زندگی و از بین رفتن یأس و ناامیدی در زندگی می شود. این موضوع تنها مختص دین اسلام نیست و در ادیان دیگر نیز برای انسان معاد و زندگی دیگری پس از مرگ قائلند. این مقاله با بهره گیری از قرآن و روایات تا حدودی به پاسخ این سوال که آثار اعتقاد به معاد در زندگی فردی و اجتماعی چیست، پرداخته است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که آثار فردی اعتقاد به معاد باعث تعدیل و رهبری غرایز به دنبال زندگی سالم و به دور از دغدغه بوده دوم یک زندگی سالم نیز در گرو بهره برداری متعادل از غرایز و دوری از هرگونه افراط و تفریط در این زمینه می باشد پرورش فضایل اخلاقی مرگ در آخرت نه تنها باعث تعدیل غرایز انسان می شود بلکه باعث پرورش فضایل اخلاقی او هم می گردد چون کسی که همیشه به یاد قیامت است همیشه اعمال و رفتارش را تحت مراقبت قرار می دهد تا در هر صورت خداوند را کسب کند رعایت تقوا و پارسایی تقوا از روشن ترین آثار ایمان به مبدا و معاد است و در نهایت معیار فضیلت و مقیاس سنجش انسان در اسلام محسوب می شود معناداری و هدفمندی زندگی رکن دیگر زندگی سعادت‌مندانه این است که انسان مال زندگی خود را در نظر بگیرد و این همان توجه به معاد است پس تنها وسیله ای که بشر را می تواند به وسیله آن حرکات و سکنات و گفتار رفتار خود را کنترل و تعدیل کنند توجه به مال زندگی و اعتقاد به معاد است تاثیر ایمان به معاد در پیشگیری از خودکشی اگر ایمان به سرای جاویدان در سراسر وجود آدمی جا گیرد هیچگاه زندگی با تمام مشکلات و رنج ها سبب نمی شود که انسان به فکر خودکشی بیفتد و می داند این دنیا پایان زندگی نیست و در سرای دیگری به حساب و کارهایش رسیدگی می شود و همچنین آثار اجتماعی اعتقاد معاد باعث تأمین عدالت اجتماعی ایمان به مبدا و معاد و توجه به فرامین الهی که احسان و دوری از فحشا منکر است به یاد وعد و وعیدهای الهی بیفتد یادآوری قیامت خود بهترین ضامن برای رعایت عدالت در جامعه می باشد بالا بردن روحیه نظامی ایمان به جهان آخرت باعث می شود که در هنگام جنگ و جهاد انسان هیچ ترسی به خود راه ندهد با با اطمینان کامل به جهاد برود چون می داند بازگشتش به سوی خداست ساماندهی به مسائل اقتصادی اعتقاد به معاد می تواند در جلوگیری از کم فروشی و فریب دادن مشتریان و بازار تجارت موثر باشد ضمانت اجرای قوانین در جامعه ای که مردمش اعتقاد به معاد داشته باشند همگان به حقوق هم احترام می گذارند از ستم می پرهیزند و روح ایثار احسان و دیگر فضیلت های اخلاقی زنده و فضای الهی و معنوی بر آن حاکم می شود ۵ کمک به ضعفای ایمان به قیامت انسان را سخاوتمند و بخشایشگر

می‌سازد چرا که ایمان به قیامت سبب می‌شود انسان به یاد هول و هراس قیامت و سختی کیفر و عذاب دوزخ بیفتد. پس بنابراین باید از معاد شناسی اوج گرفته و به معادباوری برسیم.

منابع

قرآن

نهج البلاغه

- 1) ابن منظور ، محمد بن مکرم، لسان العرب ابن منظور، بیروت: دارالفکر - دارصادر ، چاپ سوم ۱۴۱۴
- 2) ابن میثم بحرانی، علی ، ترجمه شرح نهج البلاغه، مشهد: آستان قدس رضوی بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۴۱۷
- 3) امین، نصرت، تفسیر مخزن العرفان در تفسیر قرآن، تهران: نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۱
- 4) جرجانی ابوالمحاسن، حسین بن حسن، تفسیر جلاء الازهان و جلاء الاحزان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران چاپ اول، ۱۳۷۷
- 5) جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی، تهران: مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۷۲
- 6) حسینی تهرانی، محمد حسین، معاد شناسی، مشهد: نور ملکوت قرآن، چاپ اول، ۱۴۲۳
- 7) شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد، تفسیر اثنی عشری، تهران: انتشارات میقات، چاپ اول، ۱۳۶۳
- 8) حسینی شیرازی، محمد، القول السدید فی شرح التجرید، بی‌جا: دارالایمان، بی تا
- 9) حسینی همدانی، محمد حسین، تفسیر انوار درخشان ، تهران: کتاب فروشی لطفی، چاپ اول، ۱۴۰۴
- 10) حر عاملی، شیخ محمد بن حسن، جهاد النفس وسائل الشیعه، تهران: انتشارات ناس، چاپ اول، ۱۳۶۴
- 11) خاتمی، احمد، فرهنگ علم کلام، تهران: انتشارات صبا، ۱۳۷۰
- 12) خرمشاهی بهاء‌الدین دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، تهران: انتشارات بوستان و ناهید چاپ دوم ۱۳۸۱

- (13) خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ۱۳۷۸،
- (14) راغب اصفهانی، ابی القاسم حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، تهران: آرایه ۱۳۷۸،
- (15) ربانی گلپایگانی، علی، عقاید استدلالی، تهران: انتشارات نصایح، ۱۳۸۰
- (16) سبحانی، جعفر، الهیات و معارف اسلامی، قم: شفق، ۱۳۷۰
- (17) سبحانی، جعفر، انسان و جهان، قم: کتابخانه صدر، ۱۳۸۵
- (18) طبرسی، فضل بن الحسن، تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲
- (19) طیب، حسین، اطیب البیان، تهران: انتشارات اسلام، چاپ دوم، ۱۳۷۸
- (20) فلسفی، محمد تقی، معاد از نظر جسم و روح، تهران: نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۰
- (21) قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳
- (22) قرائتی، محسن، معاد، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی، ۱۶۶
- (23) قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۱
- (24) قرشی، علی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، تهران: بنیاد بعثت، ۱۳۷۷
- (25) لاهیجی، فیاض، گوهر مراد، تهران: نشر سایه، چاپ اول، ۱۳۸۳
- (26) محمدی، علی، شرح کشف المراد قم: دارالفکر، چاپ چهارم، ۱۳۷۸
- (27) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۴
- (28) مکارم شیرازی، ناصر، معاد در جهان پس از مرگ، قم: انتشارات سرور، چاپ دوم، ۱۳۷۶
- (29) میرزای خسروانی، علیرضا، تفسیر خسروی، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۰ ق
- (30) نجفی خمینی، محمد جواد، تفسیر آسان، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸ ق